

آسیب‌شناسی نظام بانکی ایران از منظر
اقتصاد مقاومتی و ارتباط با بانک‌های
بین‌المللی

علی حسین صمدی*

مجتبی پروین**

* دانشیار، بخش اقتصاد دانشگاه شیراز

** کارشناس ارشد اقتصاد کارمند بانک تجارت

چکیده

اقتصاد مقاومتی، مفهومی است که در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود در اقتصاد و با هدف رفاه و توسعه یافتگی کشور، مطرح می‌شود. بانک‌ها، به‌عنوان مهم‌ترین رکن نظام تأمین مالی در کشور وظایف و نقش زیادی در پیاده‌سازی و اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی خواهند داشت. پیش‌نیاز ایفای این نقش از جانب نظام بانکی در اقتصاد ملی، مقاوم بودن نظام بانکی (توان پاسخگویی به نیازهای داخلی اقتصاد و رقابت در فضای بانکداری بین‌الملل) است.

این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی نگارش یافته و به مطالعه آسیب‌شناسانه نظام بانکی ایران از منظر اقتصاد مقاومتی و ارتباط با بانک‌های بین‌المللی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، نظام بانکی مقاوم، مهندسی نظام مالی، بانکداری بین‌الملل

مقدمه

برای حرکت به سمت اهداف مطرح در اقتصاد مقاومتی، باید چالش‌ها و فرصت‌های کشور در این مسیر شناخته شود. اقتصاد مقاومتی دو جهت‌گیری عمده شامل: افزایش سطح رفاه و توسعه اقتصادی کشور و مقاوم‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد دارد. از آنجا که حوزه عمل نظام بانکی کلیت اقتصاد ملی را شامل می‌شود (با توجه به این که نظام تأمین مالی در کشور ما، بانک محور است)، بانکداری مقاومتی نیز بیشتر بندهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را شامل خواهد شد. با این وجود، صراحت بندهای ۹ و ۱۹ سیاست‌های یاد شده این ارتباط را به نحو روشن‌تری آشکار می‌کند.

در بند ۹ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ابلاغی توسط مقام معظم رهبری، به اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد و پیشگامی در تقویت بخش حقیقی اقتصاد به‌ویژه در راستای تقویت تولید ملی تأکید شده است. در بند ۱۹ نیز شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پول، تجاری و ارزی مورد اشاره قرار گرفته که نظام بانکی، از مخاطبان اصلی آن است. از مهم‌ترین رویکردهای سیاست‌های کلی نظام - چه سیاست‌های راهبردی منعکس در سند ملی چشم‌انداز و چه برنامه‌های توسعه - رویکرد تعامل با اقتصاد جهانی است و از مهم‌ترین کانال‌های ارتباطی که برای تعامل با اقتصاد جهانی تأثیرگذار است و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، ارتباطات نظام بانکی کشور با نظام بانکی بین‌المللی است.

در حال حاضر، نظام بانکی کشور با مشکلات درون‌زا و برون‌زای زیادی مواجه است که در نهایت منجر به بروز مشکلاتی در نظام تأمین مالی اقتصاد کشور و از طرفی عدم تعامل با بانکداری بین‌الملل شده است، این امر لزوم سرعت بخشی به - منظور اصلاح نظام بانکی کشور را تشدید می‌کند.

مطالعات متعددی در کشور وجود دارند که به‌گونه‌ای به بحث مقاله فعلی مربوط می‌شوند. برای نمونه، برخی مطالعات موجود (مانند ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۳ و ۲۱) به بررسی مفهوم اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند. مطالعه دیگری (مانند ۱)، بانکداری مقاومتی را مدنظر قرار داده است. اما در مطالعات دیگری (مانند ۲۲، ۲۸ و ۳۲) نیز توسعه سطح همکاری بین نظام بانکی کشور با نظام بانکی بین‌المللی مورد مطالعه قرار گرفته است. مطالعات اندکی (مانند ۲۴) به‌طور خاص به آسیب‌شناسی نظام بانکی از منظر اقتصاد مقاومتی و در راستای ارتباط با نظام مالی بین‌المللی پرداخته‌اند. بر این اساس و با توجه به چالش‌های موجود در نظام بانکی کشور، این تحقیق درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر می‌باشد:

آیا نظام بانکی حاکم بر کشور از ظرفیت و توان لازم برای تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی برخوردار است؟

نظام بانکی متناسب برای تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و ارتباط با نظام بانکی بین‌المللی چه ویژگی‌هایی دارد؟

این مقاله در پنج بخش تنظیم شده است. بخش دوم شامل ادبیات موضوع می‌باشد که به چرایی، چیستی و چگونگی اقتصاد مقاومتی می‌پردازد و یک تعریف از نظام بانکداری مقاوم ارائه می‌دهد. بخش سوم به چالش‌های نظام بانکی در راه تحقق اقتصاد مقاومتی در تعامل با بانکداری بین‌الملل اشاره دارد. در بخش چهارم، راهکارهایی برای تحقق اقتصاد مقاومتی در تعامل با بانکداری بین‌الملل ارائه شده است. در بخش پنجم نیز نتیجه‌گیری و پیشنهاد‌های سیاستی ارائه شده است.

۱- ادبیات موضوع

در ادبیات اقتصادی جهان، اقتصاد مقاومتی، مفهومی جدید است. مفاهیمی مانند تاب‌آوری اقتصادی^۱، آسیب‌پذیری اقتصادی^۲، ضدشکنندگی اقتصادی^۳، اقتصاد پایدار و متداوم^۴، استحکام و پیوستگی متقابل^۵، ثبات اقتصاد کلان^۶، مقاوم بودن الگوها و نهادها^۷، اقتصاد وضعیت یکنواخت یا وضعیت ایستادگی^۸ قرابت مفهومی با اقتصاد مقاومتی دارند (۱۳).

در ایران، مطالعات کمی به تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند و فقط در سال‌های اخیر، پس از طرح موضوع توسط مقام معظم رهبری، مقالاتی راجع به آن نوشته شده است. در این قسمت، مطالبی درباره چرایی، چیستی و چگونگی اقتصاد مقاومتی و همچنین تعریف نظام بانکی مقاوم ارائه می‌شود.

۱-۱- چرایی اقتصاد مقاومتی

چرایی اقتصاد مقاومتی را می‌توان در دو ضرورت داخلی و خارجی جستجو کرد. بررسی عملکرد اقتصاد ایران، طی دهه‌های اخیر، نشان می‌دهد که عملکرد متغیرهای کلیدی، پایین بوده و از نوسانات بالایی نیز برخوردار هستند. ریشه عملکرد پایین و نوسانی بودن آن به دو عامل اصلی یعنی سیاست‌های اقتصادی نامناسب (عوامل داخلی) و همچنین تکانه‌های ناشی از تحریم‌های خارجی (عوامل خارجی) برمی‌گردد. (۱۰)

¹ Economic Resilience

² Economic Vulnerability

³ Economic Anti-fragility

⁴ Economic Sustainability

⁵ Economic Solidarity

⁶ Macroeconomics Stability

⁷ Robustness

⁸ Stationary

اهمیت اقتصاد مقاومتی از آنجا ناشی می‌شود که هجمه دشمنان انقلاب اسلامی برای متوقف کردن روند پیشرفت انقلاب در سال‌های اخیر بیش از هر زمان دیگری بر عرصه اقتصاد تمرکز یافته است.

۲-۱- چابستی اقتصاد مقاومتی

بررسی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نشان می‌دهد که این سیاست‌ها عمدتاً برای جهت‌گیری‌های درازمدت اقتصاد کشور است و تنها برنامه‌ای تاکتیکی و کوتاه‌مدت برای شرایط خاص کشور نیست، بلکه برنامه راهبردی و درازمدت بوده و تغییر راهبرد و اصلاح ساختار اقتصاد کشور را مدنظر دارد. به‌طور خلاصه، مجموعه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، تأکید بر این دارد که مدیریت اقتصادی کشور به‌گونه‌ای باشد که با استفاده از نقاط قوت خود در مسیر و روند پیشرفت درازمدت به‌صورت پایدار، مستمر و شتابان حرکت کند و با پوشش نقاط ضعف خویش در مواجهه با تکانه‌های داخلی و خارجی کمترین آسیب را ببیند.

اقتصاد مقاومتی، مفهومی است که از طرفی در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است. مثلاً در این تعریف از بانک مرکزی انتظار می‌رود که کانون‌های ضعف و بحران را در نظام پولی و ارزی شناسایی کند و خود را براساس شرایط جدید اقتصادی، تحریم‌ها و نیازها باز تعریف کند و در نتیجه عملکرد جهادی ارائه دهد. این مسئله یعنی ترمیم و مقاوم‌سازی ساختارهای اجرایی و اداری کشور حسب نیازهای مختلف و مقتضیات زمان و مکان کشور را ضروری می‌داند.

۳-۱- چگونگی اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی، ادبیاتی است که در مقابله با تحریم‌های بین‌المللی و مشکلات داخلی اقتصاد کشور مطرح شده است. آن اصول و مبناهایی که اقتصاد ایران باید

داشته باشد، ادبیاتی را به نام اقتصاد مقاومتی ایجاد کرده است. سیاست‌های پولی و مالی و ارزی باید در این ادبیات اقتصادی مشخص شده و همواره به این پرسش پاسخ دهند در سیاست‌هایی که انجام می‌دهیم به دنبال چه می‌باشیم. برای اینکه متوجه شویم که سیاست‌های پولی و مالی و غیره چگونه باید باشد و چه جهت‌گیری را باید دنبال کند، اول باید شناخت درستی از اقتصاد ایران و مشکل اصلی اقتصاد ایران داشته باشیم. برای نمونه، سیاستی با هدفی اجرا می‌شود اما بعد مشخص می‌شود که نه تنها به هدف نرسیده بلکه از آن دور هم شده است. بر این اساس در ادبیات اقتصاد مقاومتی اول از همه باید بدانیم مشکل اصلی اقتصاد ایران چیست؟ (که این موضوع در سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در سند چشم‌انداز، اقتصاد مقاومتی و برنامه ششم و ... مشخص شده است) بعد بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله نظام مالی با برنامه‌ریزی، هم جهت با این سیاست‌ها کرد. در رابطه با سیستم بانکی بدون شک، نظام بانکی مقاوم همراه با ریسک کمتر، سرمایه قوی، سرمایه‌های معتبر، منابع درآمدی پایدار و سوددهی بالا به احتمال کمتر به تقویت تکانه‌های خارجی می‌انجامد و در نتیجه باعث مقاوم‌تر شدن اقتصاد می‌شود (۱۷).

۴-۱- نظام بانکی مقاوم

بانکداری مقاومتی، به معنی طراحی و استقرار الگویی از بانکداری به منظور ایفای نقش در اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای داخلی اقتصاد، توان تعامل و رقابت در فضای بانکداری بین‌الملل را داشته باشد. از جمله ویژگی‌های نظام بانکی مقاوم می‌توان به کفایت سرمایه، کیفیت دارایی‌ها و ساختار مالی بانک، ثبات و پایداری مدیریت، سودآوری و نقدینگی اشاره داشت (۴).

به‌طور کلی می‌توان محورهای کمک نظام بانکی به اقتصاد مقاومتی را در حوزه‌های زیر جستجو کرد:

- تدوین قوانین و زیرساخت‌های لازم توسط بانک مرکزی
- استفاده از ظرفیت‌های صندوق توسعه ملی
- به‌کارگیری ظرفیت‌های نظام بانکی در حوزه شرکت‌های دانش بنیان
- به‌کارگیری ظرفیت نظام بانکی در ایجاد اشتغال مولد
- کاهش مطالبات معوق و استفاده از ظرفیت‌های ایجاد شده در این خصوص
- به‌کارگیری الگویی در کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری نظام بانکی
- طراحی خدمات و ابزارهای جدید (استفاده از ظرفیت‌های الگوی بانکداری جامع)

۲- چالش‌های نظام بانکی در راه تحقق اقتصاد مقاومتی و تعامل با بانک‌های

بین‌المللی

نظام بانکی در جمهوری اسلامی ایران، با چالش‌ها زیادی در پیاده‌سازی اهداف مطرح در اقتصاد مقاومتی و تعامل با نظام بانکداری بین‌الملل روبه‌رو است که در این بخش به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۲-۱- چالش‌های نظام بانکی در راه تحقق اقتصاد مقاومتی

۲-۱-۱- عدم درک مفهومی

برداشت‌های جزیره‌ای، متفاوت و گاهی اوقات متضاد در معنا و مفهوم اقتصاد مقاومتی و نظام بانکی مقاوم در بین صاحب‌نظران و سیاستمداران از جمله چالش‌ها مبنایی است که مانع از رسیدن به یک درک و دغدغه واحد می‌شود.

۲-۱-۲- ناهماهنگی بین سیاست‌ها

اولویت‌بندی مسائل بنیادین کشور و ارائه راهبردها، سیاست‌ها و اقدامات اجرایی در برنامه‌های پنج‌ساله و بودجه‌های سالیانه باید براساس سیاست‌های کلی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام و ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری باشد (به عبارت دیگر، مقام سیاستگذار، چارچوبی برای برنامه‌ریزی معین می‌کند و دولت ملزم به ارائه برنامه در آن چارچوب است). برای مثال، عدم جامع‌نگری و ناهماهنگی موجود در بخش مالی موجب شده است، مؤلفه‌های آن (نظام بانکی، بازار سرمایه و بیمه) هم جهت و هماهنگ رشد نکنند. ناهماهنگی و نبود همگرایی درباره تحقق شعارهای اقتصادی، دستان نامریی است که اقتصاد را بی‌ثبات می‌کند و طبیعی است که در اقتصاد بی‌ثبات، اهداف مطرح در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی تحقق نمی‌یابد.

۳-۱-۲- چالش عدم همگرایی

باور مدیران نظام بانکی و کارکنان این مؤسسات بزرگ اقتصادی در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با توجه به بانک محور بودن اقتصاد، مهم است و عدم همکاری، شرایط به نسبت با ثبات و نابهینه فعلی این مؤسسات را هم ناپایدار و ناکارآمد می‌کند. با توجه به فشارهای بین‌المللی بر مؤسسات مالی و پولی کشور در شرایط فعلی، این بخش به‌گونه‌ای خط مقدم منازعات سیاسی نیز شده است. لذا حفظ روحیه کارکنان، افزایش توان کارشناسی و خارج کردن شرایط اقتصادی کشور تا نقطه بهینه تعامل سازنده با اقتصاد دنیا، مهم می‌باشد و این نقش و سهم بانک‌های عامل و به‌ویژه بانک مرکزی را در چاره‌اندیشی مورد تأکید قرار می‌دهد. این‌ها همه امکان‌پذیر نیست مگر در پرتو وجود مدیرانی تکنوکرات، آگاه و آینده‌نگر در بخش پولی کشور که بتوانند بین دو موضوع بانکداری اسلامی و بانکداری عرفی و بین‌المللی تعاملی سازنده یا افتراقی متعادل را برقرار کنند.

۴-۱-۲- وابستگی نظام تأمین مالی به بانک‌ها

درجه بالای اتکای نظام تأمین مالی به بانک‌ها و وجود مشکلات متعدد در این بخش باعث شده، کشور به سمتی حرکت کند که در برابر تکانه‌های خارجی و داخلی مقاوم نباشد. این موضوع، عدم پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی اقتصاد را به دنبال داشته است. شبکه بانکی با مشکلات فرابخشی و درون بخشی قابل ملاحظه‌ای مواجه است که به واسطه کاهش کیفیت دارایی بانک‌ها، در مجموع به کاهش عرضه منابع مالی در بازار پول و کاهش توان تسهیلات‌دهی شبکه بانکی منجر شده است. مواردی چون تمرکز تأمین مالی اقتصاد بر بانک‌ها، رکود بازار املاک و مستغلات که چرخش نقدینگی در بانک‌ها را با مشکل مواجه ساخته، فعالیت مؤسسات اعتباری غیرمجاز در بازار پول، پایین بودن حجم سرمایه بانک‌ها، بدهی انباشته دولت و شرکت‌های دولتی به بانک‌ها، رسوب اوراق مشارکت شرکت‌های دولتی در ترازنامه بانک‌ها به دلیل عدم ایفای به موقع تعهدات شرکت‌های دولتی در این زمینه، حجم بالا و قابل ملاحظه مطالبات غیرجاری و ساختار ضعیف حاکمیت شرکتی در بانک‌ها، در مجموع توضیح‌دهنده بخش زیادی از مشکلات موجود در بازار پول هستند.

۵-۱-۲- فساد مالی

نظام بانکداری بدون ربای ایران طی سنوات گذشته با درجات مختلفی از فساد مالی روبه‌رو بوده است (۱۶). بسیاری از افراد، ریشه این فسادها و رسوایی‌های مالی را در نبود شفافیت کافی و عدم وجود نظام نظارتی کارا و ضعف حاکمیت شرکتی می‌دانند. فقدان شفافیت موجود در نظام بانکداری ایران از دامنه گسترده‌ای برخوردار است، برای مثال، این عدم شفافیت را می‌توان از یکسو در عدم ارائه صورت‌های مالی واقعی بانک‌ها به عموم مشاهده کرد و از طرف دیگر، صورت‌های مالی ارائه شده از سوی این بانک‌ها از حیث انطباق با استانداردهای حسابداری و

حسابرسی مورد پذیرش نظام بانکی بین‌المللی و وجود برخی ابهامات، فاصله معناداری با وضعیت مطلوب دارد.

۶-۱-۲- رابطه دولت و نظام بانکی

از جمله مبانی مداخله دولت در بازارهای مالی و همچنین دامنه و حوزه این مداخلات از نظر مکاتب مختلف اقتصادی، تجزیه و تحلیل‌هایی است که بر پایه «شکست بازار» بنا شده است. در بازار مالی مانند سایر بازارهای دیگر، عوامل متعدد شکست بازار مانند اطلاعات نامتقارن، انحصار و ... می‌توانند کارایی این بازار را تحت تأثیر قرار داده و از تخصیص منابع به‌صورت بهینه اجتماعی جلوگیری کنند. بنابراین می‌توان عمده‌ترین و کلیدی‌ترین دلیل توجیه دخالت دولت در بخش مالی به منظور تنظیم مقررات و نظارت را بروز پدیده‌های شکست بازاری در این بخش دانست. اما مداخلات بیش از اندازه دولت در نظام مالی و به خصوص نظام بانکی باعث مشکلاتی شده است (به ۱۴ مراجعه شود).

۷-۱-۲- تورم

تورم بالا، از متغیرهایی است که آسیب جدی بر کارکردهای نظام مالی می‌گذارد. نرخ بالای تورم باعث تحمیل هزینه بالای داد و ستد مالی یا هزینه مبادله به بانک‌ها می‌شود و نتیجه آن کاهش فعالیت اعتباری بانک‌ها و اثرگذاری منفی روی شاخص‌های توسعه مالی در نظام بانکی می‌باشد (۱۵).

تورم (به‌عنوان شاخص بی‌ثباتی در اقتصاد کلان)، رابطه منفی با شاخص‌های ثبات بانکی دارد. در واقع برای دستیابی به نظام بانکی با ثبات، باید ساختار کلان اقتصادی با ثبات داشت. وجود تورم بالا می‌تواند زمینه منفی شدن نرخ سود پرداختی به مشتریان را فراهم آورد. بنابراین بانک‌ها در جذب نقدینگی مشتریان با مشکل مواجه می‌شوند. از سوی دیگر، به دلیل اینکه تورم به‌صورت مستقیم بر

ارزش وثیقه‌ها و دارایی و بدهی‌های بانک اثر دارد. بنابراین ارزیابی ریسک اعتباری را مشکل می‌سازد. همچنین تورم مدیریت سبد دارایی را با مشکل مواجه می‌سازد. در حقیقت، تورم، از عوامل مؤثر بر ایجاد بحران بانکی است.

۸-۱-۲- ریسک

فعالیت بانکی به‌طور اجتناب‌ناپذیری مستلزم پذیرش ریسک است. کاستن از ریسک، از مفاهیم نزدیک به مقاوم‌سازی نظام بانکی می‌باشد. شناخت ریسک‌ها و قیمت‌گذاری صحیح آن‌ها از ضروریات بانکداری جدید است. لازم است بانکداران، تحولات بازارها را به‌طور پیوسته رصد کرده و آثار احتمالی پیشامدهای مهم هر چند نامحتمل را از طریق آزمون تنش^۱ بر ترازنامه خود ارزیابی کنند. همچنین توجه به ناترازی‌های محتمل ناشی از موقعیت باز ارزی^۲، شکاف نقدینگی^۳ و مطالبات غیرجاری در ترازنامه بانک‌ها بیش از پیش ضروری است.

۹-۱-۲- وجود دارایی‌های سمی^۴ در نظام بانکی

دارایی‌های سمی، از جمله اصطلاحاتی است که پس از بحران مالی سال ۲۰۰۷ میلادی وارد مباحث علمی شده است (۱۶). بنا به دلایل متعدد، نظام بانکی کشور با دارایی‌های سمی روبه‌رو است (به ۱۵ مراجعه شود). این دارایی‌ها مانع رقابت‌پذیری نظام بانکی می‌شوند.

۱۰-۱-۲- مؤسسات مالی غیرمجاز

مؤسسات اعتباری غیرمجاز کشور با متغیرها و موضوعات کلان اقتصادی مثل نقدینگی، تورم، هزینه و نرخ پول، ریسک‌های درون اقتصاد، پیوند دارند. حضور

^۱ Stress Testing

^۲ Net Open Position

^۳ Liquidity Gap

^۴ Toxic Assets

این مؤسسات در برخی موارد مشکلات نظام مالی را تشدید می‌کند. لکن فعالیت مؤسسات اعتباری غیربانکی اعم از متشکل و غیرمتشکل در اقتصاد کشور ما که عمدتاً بانک محور است، اگر بدون مجوز و خارج از چارچوب فعالیت بانکی باشد، قطعاً اهداف نظام اقتصادی کشور در زمینه اقتصاد مقاومتی را تأمین نخواهد کرد.

۲-۲- چالش‌های نظام بانکی در ارتباط با بانک‌های بین‌المللی

۲-۲-۱- عدم رعایت استانداردهای بین‌المللی

برای فعالیت و به‌عبارتی، بازی در عرصه بین‌المللی، پذیرش قواعد بازی (قوانین و مقررات و استانداردهای طراحی شده)، پیش شرط و از الزامات می‌باشد. بدون توجه به این مسأله، علاوه بر وجود مشکلات در ارتباطات، باعث شکل‌گیری بی‌ثباتی در نظام مالی نیز می‌شود. بدین ترتیب، نظام مالی کشور دچار بی‌ثباتی شده و به لحاظ انحراف مسیر، منابع بانک‌ها به سمت پروژه‌های غیرواقعی و کم بازده به علت رعایت نکردن این اصول می‌رود. این امر بدون تردید موجب کاهش توان تولیدی کشور و به تبع آن افزایش بیکاری و تورم می‌شود. بدین ترتیب، بنا به اثر دو مینو، بی‌ثباتی مالی به بخش واقعی اقتصاد منتقل می‌شود و به بروز بحران مالی می‌انجامد و بر تمام زوایای اقتصادی کشور اثر گذاشته و مانع اهداف اقتصاد مقاومتی می‌شود.

۲-۲-۲- قوانین و مقررات

تعامل با اقتصاد جهانی و بالاخص بانکداری بین‌المللی، نیازمند بسترهایی است که از لحاظ حقوقی و اقتصادی بتواند شرایط را برای این تعامل فراهم کند. به عبارت دیگر، نیازمند نظام حقوقی گسترده و تشکیلات قانونی توسعه یافته هستیم تا بتوان در بستر اقتصاد جهانی حرکت مؤثری داشت. (نتایج تحقیقات نشان می‌دهد خلاءهای شدیدی در مقررات‌گذاری بانک مرکزی در نظارت بر بانک‌ها، با قواعد نظام بین‌المللی وجود دارد. ارزیابی بخشنامه‌های بانک مرکزی از

نظر میزان پوشش و انطباق کلی و جزئی با اصول نظارت مؤثر بانکی، کمیته بال بیانگر نقاط نادیده گرفته شده و حوزه‌های کمرنگ در زمینه مقررات‌گذاری است. (۱۹) نقص در قوانین و مقررات، یکی از موانع است که باعث بروز مشکلات داخلی و مانع ارتباط نظام بانکی با خارج است.

قوانین و مقررات داخلی باید متضمن فعالیت‌های صحیح نظام بانکی در عرصه بین‌المللی باشد. عدم توجه به این موضوع باعث تحمل ریسک‌های مختلفی به نظام بانکی از جمله ریسک تطبیق قانون و ریسک عملیاتی می‌شود.

بی‌شک نه تنها صدور دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها، بلکه تسریع فرایند عضویت در سازمان‌های بین‌المللی پولشویی و رعایت توصیه‌های این سازمان، نظارت، کنترل، پیگیری مستمر و داشتن ضمانت اجرایی این دستورالعمل‌ها باید در رأس امور قرار گیرد.

۳-۲-۲- عدم تطبیق ابزارهای پولی و بانکی کشور با ابزارهای پولی و بانکی جهان

انطباق نداشتن ابزارهای پولی و بانکی کشور به دلایل مختلف (از جمله برخی ملاحظات شرعی، قوانین و مقررات، ...) با ابزارهای پولی و بانکی بین‌المللی^۱، از موانع ارتباطی بین بانک‌های کشور با بانک‌های خارجی است. زیرساخت‌های مشترک، نقش مهمی در آینده نظام بانکی در زمینه واسطه‌گری پرداخت جهانی خواهد داشت. از این‌رو، برای نظام بانکی رساندن زیرساخت‌های ملی به سطح

^۱ برای مثال، کارت‌های اعتباری در نظام‌های بانکی سنتی توانسته‌اند با فراگیرکردن امکان اخذ وام‌های گردش‌ی برای مشتریان بانک‌ها در هر لحظه و در تمام نقاط دنیا، محبوبیت زیادی کسب کنند. به‌علاوه، مشتریان از طریق این کارت امکان خرید کالا و خدمات به‌وسیله اعتبار اعطایی بانک خود را در همه جای دنیا و در هر لحظه پیدا می‌کنند. دارا بودن این دو امکان و نیز جهانی بودن امکان استفاده از کارت‌های اعتباری در بانکداری سنتی، میزان استفاده از این کارت‌ها را روزافزون کرده است. عوامل متعددی در کشور ما موجب شده‌اند تا این پدیده مهجور بماند.

استانداردهای بین‌المللی امری حیاتی است. با منطبق کردن ابزارهای پولی و بانکی کشور با معیارهای جهانی و رعایت الزامات مربوط، روند تعامل بانکداری کشور با بانک‌های بین‌المللی به‌طور شگرفی تسریع می‌شود. به‌طور کلی، هر قدر زیرساخت‌های مشترک نظام بانکی کشور با معیارهای بین‌المللی منطبق باشد، شانس نظام بانکی و به ویژه بانک‌های کوچک‌تر برای ایفای نقش در پرداخت‌های جهانی بیشتر است.

۴-۲-۲- رقبای غیربانکی

نهادهای مالی و مؤسسات خارج از نظام بانکی^۱ به‌طور فزاینده‌ای فناوری بانکداری الکترونیکی و پرداخت فرامرزی را به دلایل مختلف از جمله سودآوری بالا در سطح بین‌المللی ارائه می‌دهند. عواملی که تجارت الکترونیک و بانکداری از راه دور را ممکن ساخته (یعنی ارزان و در دسترس بودن ارتباطات و رایانه‌ها و سایر ابزار هوشمند) راه را برای رقبای بالقوه بانک‌ها باز کرده است. از جمله، چالش‌ها و فرصت‌های نظام بانکی کشور علاوه بر مشکل تعامل با بانک‌های بین‌المللی نحوه تعامل و همکاری با رقبای بانک‌ها در سطح بین‌المللی می‌باشد. برای نمونه، هر چند شرکت‌های ویزا و مسترکارد عملاً به بانک‌ها کمک کرده‌اند تا صاحب بازاری خدماتی برای شبکه جهانی پرداخت شوند که بسیار بزرگتر، پیچیده‌تر و گرانتر از

^۱ در این بین رقبای بانک‌ها چون شرکت‌های بیمه، صندوق‌های بازنشستگی و شرکت‌های تلفن همراه به‌واسطه استفاده از فناوری‌های جدید دست به توسعه نوآوری‌هایی چون کانال‌های پس‌انداز بر خط، تأمین مالی از طریق جمع‌سپاری و وام‌های سندیکایی زده و در نتیجه با متحول کردن فرآیند سپرده‌پذیری و وام‌دهی، مشتریان سنتی بانک‌ها را تحت تأثیر خود قرار خواهند داد.

هر چیزی است که مؤسسه مالی می‌توانست آرزوی برپایی و اجرای آن را داشته باشد، ولی به‌عنوان رقیب بالقوه در نظام پرداخت بین‌المللی ایفای نقش می‌کند.^۱ یکی دیگر از رقبای نظام بانکی رواج و توسعه پول مجازی^۲ است، از آن جمله می‌توان به بیت کوین^۳ (که ترکیبی از کلمات بیت به معنای واحد اطلاعات کامپیوتری و کوین، به‌معنی سکه است) اشاره کرد که پول مجازی است و به سرعت در حال گسترش است.

۵-۲-۲- تحریم

تحریم‌های پی در پی نظام بانکی ایران از راه‌های گوناگون بر بدنه نظام تأثیر داشته است و از موانع اساسی در راه توسعه بانکداری داخلی و ارتباط با نظام بانکی بین‌المللی بوده است.

عدم دسترسی به برخی نرم‌افزارها و فناوری‌های نوین به‌دلیل تحریم، عدم تمایل به همکاری بانک‌های صاحب نام جهان با بانک‌های ایرانی، دور بودن از برخی مزایای مربوط به تجارت الکترونیک مانند استفاده از کارت‌های بین‌المللی

^۱ نمونه دیگری از همکاری بین بانک و سازمان غیربانکی، اسمارت کامرس ژاپن است که پروژه آزمایشی برای پیشبرد تجارت الکترونیکی و کارت‌های هوشمند است و با همکاری مشترک ویزای بین‌المللی و توشیبا بین‌المللی انجام شده است.

^۲ پول مجازی، پول دیجیتال و غیرقانونمند است که به‌وسیله توسعه‌دهندگان آن صادر و کنترل می‌شود و توسط اعضا و کاربران جامعه مجازی مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

^۳ بیت کوین، شبکه پرداخت نوآورانه و پول مجازی است که بین دو نفر بدون واسطه از طریق اینترنت قابل انتقال است، هزینه تراکنش آن در مقایسه با بانک‌ها ناچیز بوده و می‌توان آن را با دلار، پوند، یورو و سایر پول‌ها خرید و در رایانه شخصی، تلفن همراه و یا کیف پول دیجیتال ذخیره و خرید کرد. آنچه بیت‌کوین را منحصر به‌فرد می‌سازد، این است که می‌تواند اولین نظام پرداخت دیجیتال کاملاً غیرمتمرکز بدون نیاز به بانک و بانک‌های مرکزی باشد. رقبای بیت‌کوین همگی انشعابات نرم‌افزاری بیت‌کوین محسوب می‌شوند. لایت‌کوین، لیندن دالر، پی‌پی‌کوین و مانند آن از جمله ارزهای قابل ذکر مشابه هستند.

عواملی بوده‌اند که به سبب تحریم توسعه پرداخت فرامرزی در کشور را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

۶-۲-۲- الگوهای حسابداری

بانک‌های متعارف رویه‌های حسابداری یکسانی دارند. از این‌رو، در سطح بین‌المللی به راحتی می‌توان صورت‌های مالی و در نتیجه عملکرد آن‌ها را با هم مقایسه کرد. لیکن شباهت نداشتن صورت‌های مالی در بانک‌های اسلامی با آن‌ها به دلیل ماهیت خاص برخی قراردادهای، مانع از مقایسه معنادار و یکی از موانع موجود در عدم ارتباطات نظام بانکی با نظام بانکی بین‌المللی است. از جمله، موانع توسعه بانکداری اسلامی و ابهامات موجود پیرامون آن و همچنین نحوه اندازه‌گیری و شناخت سود عقود مختلف بانکی به مشکلات و کاستی‌های نظام حسابداری و گزارشگری مالی جاری بانک‌ها ارتباط دارد. (۲)

بررسی وضعیت حسابداری و گزارشگری مالی در نظام بانکی کشور، حاکی از آن است که شیوه جاری پاسخگو نبوده و به محاسبه درست سود منجر نمی‌شود (۵۱). همچنین صورت‌های مالی نظام بانکی در انطباق با استانداردهای بین‌المللی نیز دچار مشکل هستند.

۷-۲-۲- عوامل نرم‌افزاری

نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای استاندارد و به روز و منطبق با نظام بانکی بین‌المللی ابزار ارائه خدمات پرداخت برون مرزی هستند، به‌طور حتم استفاده از ابزارهای قدیمی و فرسوده، مانع بزرگی در راه توسعه ارائه خدمات پرداخت برون مرزی است. قدیمی بودن نرم‌افزارهای استفاده شده و فرسودگی سیستم‌های سخت‌افزاری، ارائه خدمات پرداخت را با مشکل مواجه کرده است.

نبود استانداردهای نرم‌افزاری بومی و همچنین امنیتی در بانکداری الکترونیکی ضمن افزایش زمان توسعه پرداخت‌های برون مرزی، موجب ایجاد فرصت برای کلاهبرداران و سوء استفاده‌کنندگان از نظام بانکی می‌شود.

۳- راهکارهایی برای تحقق اقتصاد مقاومتی در تعامل با بانک‌های بین‌المللی
از جمله تغییرات اساسی در راه تحقق اقتصاد مقاومتی و تعامل با بانکداری بین‌الملل، اصلاح نظام بانکی می‌باشد. برای انجام این کار راهکارهای زیر قابل بررسی است.

۳-۱- مهندسی نظام مالی

مهندسی نظام مالی (یعنی طراحی، توسعه، استقرار ابزارها و فرایندهای مالی) و همچنین بازطراحی راه‌حل‌های خلاقانه برای مسائل مالی متناسب با راهبردهای اقتصاد مقاومتی، امری ضروری است. اصلاح و گسترش بازار مالی بدون تنظیم ساختار مالی متناسب با ویژگی‌های کلان اقتصاد و خرد ناممکن است. به بیان دیگر، به دلیل آنکه نظام مالی شامل مجموعه‌ای با اجزای متفاوت اما به یکدیگر وابسته شامل زیرساخت (نظام‌های قانونی، پرداخت‌ها، تسویه و حسابداری)، نهادها (بانک‌ها، بنگاه‌های تضامنی، سرمایه‌گذاران بین‌المللی) و بازارها (سرمایه، اوراق بهادار، پول و مشتقات) است، اختلال در هر یک از اجزای نظام می‌تواند ثبات کل نظام را از بین ببرد (۲۳).

ساماندهی و توسعه بازار مالی ایران در گروی توجه به تنظیم ساختار بازار مالی متناسب با ویژگی‌های کلان اقتصادی و مختصات خرد خانوارها و بنگاه‌های فعال در اقتصاد کشور است. نمی‌توان رشد اقتصادی بالایی داشت، ولی بازارهای مالی با آن هماهنگ نباشد و موفق عمل نکنند. این ساماندهی ابتدا باید با طراحی ساختار مناسب بازار مالی کشور و تعیین جایگاه هر کدام از نهادهای مالی مانند بانک‌ها،

بانک مرکزی، بورس، بیمه مرکزی، شرکت‌های بیمه، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، شرکت‌های لیزینگ، صندوق‌های بازنشستگی و ... شروع شود. مرحله بعد، تعیین راهبرد توسعه مالی خواهد بود؛ باید دید که بازار مالی ایران در چه بازه زمانی و با چه توالی و سرعتی متناسب با تحولات اقتصادی ایران و جهان می‌خواهد تغییر کند و گسترش کمی و کیفی یابد؟ چه هدفی برای افزایش حجم فعالیت‌های بازار سرمایه در اقتصاد کشور متصور هستیم؟ چه جایگاهی و سهمی از پس‌اندازها در ترکیب دارایی‌های خانوارها و بنگاه‌ها برای سرمایه‌گذاری در بازارهای مختلف مالی در نظر می‌گیریم؟

۲-۳- نهاد تجدید ساختار مالی

از جمله عوامل مهم در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی، عدم بخشی‌نگری و وجود هماهنگی بین سیاست‌های کلی و اجرایی می‌باشد. ابلاغ سند سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را می‌توان تجلی نگاه عمیق و همه‌جانبه برای افزایش مقاومت اقتصاد در برابر انواع تهدیدها و آسیب‌های اقتصادی دانست.

آنچه در این راستا در رابطه با نظام مالی مهم می‌نماید ایجاد نهادی متشکل از نمایندگان نظام بانکی، بورس اوراق بهادار، نظام بیمه‌ای و بالاخره سایر نهادهای مالی بازار با هدف افزایش هماهنگی و هم‌افزایی نظام مالی برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و هماهنگ با «ستاد راهبری و مدیریت اقتصاد مقاومتی» می‌باشد.

۳-۳- شاخص‌سازی

شاخص‌سازی و رصد شاخص‌ها، از مهمترین مراحل سیاست‌گذاری است. بدون آنها نمی‌توان ارزیابی صحیحی از سیاست‌ها داشت و میزان تحقق و عدم تحقق هر یک از سیاست‌ها را بررسی کرد. از موانع اصلی پیشرفت کشور، عدم جمع‌آوری صحیح و جامع اطلاعات و اطلاع‌رسانی شفاف و بدون ابهام آنها است.

در نتیجه، امکان تصمیم‌گیری و بررسی آثار تصمیمات در سطوح کلان و بخشی را از بین می‌برد و موجب می‌شود که سیاست‌گذاران امکان بررسی سیاست‌ها و احصای مشکلات و تلاش برای رفع آنها را تا حد بسیار زیادی از دست بدهند.

حاصل تلاش‌های به‌عمل آمده در سطح کشورهای مختلف جهان برای دستیابی به مجموعه‌ای از معیارهای کمی، برای ارزیابی مقاوم بودن بانک‌ها، را می‌توان در قالب معیارهای کمی معرف کفایت سرمایه، کیفیت دارایی‌ها و ساختار مالی بانک، ثبات و پایداری مدیریت، سودآوری، نقدینگی، حساسیت عملیات نسبت به مخاطره بازار و سایر معیارهای اساسی ارائه کرد.

به‌علاوه در فرآیند شاخص‌سازی مشاهده شده که همواره امکان استفاده از شاخص‌هایی وجود ندارد که در سطح دنیا مطرح هستند و به‌کار گرفته می‌شوند، زیرا بسیاری از مسائل به‌ویژه در مورد جمهوری اسلامی ایران ناظر به مسائل بومی کشور می‌شوند که باید شاخص‌هایی بومی متناسب با آن‌ها تولید شوند و همواره نمی‌توان به سراغ شاخص‌های بین‌المللی رفت. با این توضیح، باید بخشی از پژوهش‌های کشور معطوف به مسائل مربوط به شاخص‌سازی و رصد اطلاعات باشد.

۴-۳- حرکت براساس برنامه

حرکت براساس برنامه، از کارهای اساسی است. همان‌طوری که رهبری توجه مسئولان را به آن جلب می‌کند «تصمیم‌گیری‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات جزء ضربه‌هایی است که به اقتصاد مقاومتی وارد می‌شود. تدبیر، برنامه‌ریزی و پرهیز از تصمیم‌های خلق‌الساعه اساسی است. تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات، جزو ضربه‌هایی است که به اقتصاد مقاومتی وارد می‌شود و به مقاومت ملت ضربه می‌زند. این راه، هم دولت محترم، هم مجلس محترم باید توجه داشته باشند؛ نگذارند سیاست‌های اقتصادی مقام کشور در هر زمانی دچار تغییرهای بی‌مورد شود» (۷).

۵-۳- نظارت

تحولات در سازوکارهای نظارتی و نیز چارچوب فکری و تحلیلی اقتصاد کلان، دو دستاورد بزرگ بحران‌های مالی اخیرند که باید دست مایه آسیب‌شناسی نظام بانکی ایران قرار گیرند. هدف از چارچوب‌های مقرراتی و نظارتی نیز حفظ سلامت مالی مؤسسات مالی و بهبود شاخص‌های کلان مالی کشورها است.

از عوامل مؤثر بر عملکرد نظام مالی و در دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی، نظارت مؤثر و کارا می‌باشد. صنعت بانکداری بیش از هر صنعت دیگری نیازمند وضع قوانین کارآ و نظارت مؤثر است، دلیل این توجه به حضور پررنگ ریسک در فعالیت‌های بانکداری، نقش محوری بانک در نظام واسطه‌گری مالی و ارتباط متقابل آن با رشد بخش حقیقی اقتصاد برمی‌گردد.

افزایش ارتباط و در هم تنیدگی بازارهای مالی و بانکی بین کشورها، لزوم توجه به قوانین و نظارت‌های مالی و بانکی در سطح بین‌المللی را امری اجتناب‌ناپذیر می‌کند. در حال حاضر، توصیه‌های کمیته بال در زمینه نظارت، از جامع‌ترین اسناد مورد توافق در مجامع حرفه‌ای و نظارت بانکی بین‌المللی، به‌شمار می‌رود.

همراه با تحولات صورت گرفته در بخش بانکی به‌ویژه فعالیت بانک‌های خصوصی و همچنین رقابت با بانک‌های بین‌المللی و همچنین جلب اعتماد در سطح جهانی تجدید نظر در ساختار بخش نظارت و توجه به روش‌های جدید نظارت بانکی را ضروری می‌کند.

۶-۳- رشد بهره‌وری

بهره‌برداری حداکثری و با بهره‌وری بالا از ظرفیت‌ها و مزیت‌های درونی اقتصاد ایران از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی است که اشاره به درونزا بودن رویکردها دارد. نظام مالی باید با اصلاح و بهبود خدمات با ابتکار و با نوآوری در ارائه خدمات افزایش بهره‌وری را دنبال کند.

۷-۳- ایجاد نهادهای مالی جدید برگرفته از تجارب جهانی در ساختار نظام مالی

ارزیابی نهادهای مالی موجود در مقایسه با نهادهای مرسوم فعال در نظام‌های مالی بانک محور و همچنین در مقایسه با تجربه جهانی، بیانگر وجود ضعف‌هایی در عدم پوشش کلیه نهادهای مالی مورد نیاز نظام مالی ایران می‌باشد. براساس مطالعه انجام شده، مشاهده می‌شود نهادهایی از جمله بانک‌های توسعه‌ای، بانک‌های امین، مؤسسات تضمین اعتبار، مؤسسات با اهداف خاص و مؤسسات فعال در زمینه عاملیت، مورد توجه واقع نشده‌اند. همچنین به ضرورت تفکیک مؤسسات رتبه‌بندی اعتبار و دفاتر اعتباری توجهی نشده است. از این‌رو، ضروری است به موارد فوق توجه شود. (۸)

۸-۳- حاکمیت شرکتی

برخی از ناکارآمدی‌ها در نظام بانکی ریشه در ضعف حاکمیت شرکتی دارد (۱۶). نقش حاکمیت شرکتی در بخش مالی از چند جهت دارای اهمیت است: استفاده کارا از منابع کمیاب، تخصیص منابع به سمت سرمایه‌گذاری‌های کارا، کمک به مدیران در تمرکز بر بهبود عملکرد بنگاه، کمک به مدیرعامل یا هیئت مدیره در انتخاب بهترین ابزار برای کنترل منابع کمیاب، اجبار به پذیرش مقررات توسط نهادها. بنابراین، به نظر می‌رسد با تبیین و نهادینه شدن ابزارهای حاکمیت شرکتی از جمله سیستم بهینه کنترل‌های داخلی کارآمد، مدیریت ریسک، کمیته‌های حسابرسی برون سازمانی و مهیا شدن بستر لازم برای ارتقای شفافیت می‌توان انتظار افزایش کارآمدی و رفع موانع پیش روی نظام بانکی را داشت (۶).

۹-۳- حمایت از تولید ملی

طبیعی است تحقق اقتصاد مقاومتی متکی بر تولید در جامعه مستلزم تخصیص صحیح و کارای منابع در اقتصاد کشور می‌باشد. برای نمونه، اگر یکی از سیاست‌های

محوری اقتصاد مقاومتی را حمایت از تولید بدانیم، سیاست‌های پولی و ارزی بنا به دلایل مختلف در عمل به حمایت از تولید منجر نشده است و ابزارها خوب عمل نکرده‌اند. نرخ بهره در نظام بانکی در حمایت از تولید نبوده است.

همان‌طوری که رهبری تأکید دارند رکن اصلی اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است و باید نظام بانکی برای حمایت از تولید حرکت کند. «آمارهایی که آقایان می‌دهند، آمارهای خوبی است؛ از داخل دولت هم، خود مسئولین به ما می‌گویند که بعضی کارخانه‌ها دچار مشکل‌اند، اختلال دارند، در بعضی جاها، تعطیلی صنایع وجود دارد. باید این‌ها را علاج کرد. اینها طبعاً ایجاد اشکال می‌کند. اگر چنانچه همین بخش دوم قضیه یعنی آن نیمه خالی لیوان نمی‌بود، شما امروز از لحاظ رونق اقتصادی، وضع بهتری را در کشور ارائه می‌کردید و کمک‌های بیشتری به مردم می‌شد. بالاخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درون‌زای اقتصاد ماست و به این باید تکیه کرد. واحدهای کوچک و متوسط را فعال کنید. سیاست‌گذاران اقتصادی کشور برای حمایت از تولید به‌جای طرح‌ها و لوایح ضربتی در قالب درگیر کردن نظام بانکی به دادن وام‌های ارزان قیمت و رانتی که نتیجه آن رانت‌ها و مفاسد گوناگون بوده است. همت خود را صرف مساعد کردن محیط کسب و کار کنند قوانین و مقررات با ثبات و قابل پیش‌بینی و ضمانت‌های اجرایی قوانین و مقررات را به حداکثر برسانند تا امنیت اقتصادی برقرار شود و کارآفرینان بالقوه برای سرمایه‌گذاری انگیزه پیدا کنند.» (۷)

۱۰-۳- مؤسسات رتبه‌بندی

از لوازم و راهکارهای اصلاح نظام بانکی، رتبه‌بندی مؤسسات بانکی از نظر شاخص‌های سلامت می‌باشد. استفاده از خدمات این مؤسسات در بالا بردن سلامت مالی نظام بانکی بسیار مؤثر هستند. از شاخص‌های مهم برای همکاری نظام بانکی بین‌المللی با کشور به حساب می‌آید، به‌طوری‌که با ارائه اطلاعات درخصوص

ریسک‌های مؤسسات و عوامل محیطی تأثیرگذار در فعالیت آنها، کمک فراوانی به افراد حقیقی و شخصیت‌های حقوقی می‌نمایند تا در ارزیابی‌های سرمایه‌گذاری و انتخاب پورتفولیو دقیق‌تر عمل کرده و با اطلاع نسبتاً دقیق فعالیت کنند. وجود چنین مؤسساتی در کل کمک شایانی به کاهش ریسک مالی و کشوری سرمایه‌گذاری از یک سو و ارتقای شفافیت در بازار مالی برای جلوگیری از رانت‌های اطلاعاتی، مالی و اقتصادی از سوی دیگر می‌کند.

۱۱-۳- مراکز مالی فرامرزی

از راهکارها برای تعامل نظام بانکی با نظام بانکی بین‌المللی، راه‌اندازی و تقویت مراکز مالی فرامرزی می‌باشد. علاوه بر آن تجارب جهانی نشان می‌دهد که تأسیس مراکز مالی فرامرزی، از گزینه‌های مناسب برای ورود به بازارهای مالی بین‌المللی است. از جمله کارکردهای این مراکز دسترسی به بازارهای پول و سرمایه بین‌المللی، دستیابی به جایگاه خاص در نظام اقتصادی بین‌المللی و در سطح منطقه، جذب مهارت‌ها و تخصص‌های فنی خارجی مورد نیاز، ایجاد رقابت در بازار مالی داخلی و در سطح محلی، افزایش منابع درآمدی دولت محلی، تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی منطقه، افزایش اشتغال، رشد سایر بخش‌ها به‌ویژه توریسم اشاره کرد (۲۰). با وجود سهم و نقش قابل توجه مراکز فرامرزی در بانکداری بین‌المللی، نظام مالی و بانکی کشور نتوانسته است از این راهکار برای ارتقای نظام بانکی کشور و حضور در نظام بانکی بین‌المللی استفاده کند. این موضوع موجب شده است سهم ایران در مبادلات مالی و بانکی بین‌المللی بسیار ناچیز باشد.

۱۲-۳- فعالیت بانک‌های خارجی

فراهم کردن زمینه فعالیت بانک‌های خارجی در داخل به دلیل رعایت استانداردها و معیارهای بانکداری تجاری باعث ایجاد رقابت سالم بین بانک‌ها و تلاش بانک‌های ایرانی برای نزدیک شدن به استانداردهای بین‌المللی خواهد شد. حضور بانک‌های خارجی به اشکال گوناگون در کشور و همکاری بین بانک‌های خارجی و داخلی، زمینه را برای تلاش بانک‌های ایرانی به رعایت استانداردهای بین‌المللی فراهم می‌آورد. به عبارتی، ورود فعالان بانکی بین‌المللی در زمینه بانکی با توجه به ابعاد میدان رقابت در چارچوب قوانین و مقررات کشور به کارآمدسازی فعالیت‌های بانکی در ایران و نیز سرعت بخشیدن به روند اجرایی ساختن مقررات کمیته‌های بین‌المللی در کشور خواهد انجامید؛ برای ورود بانک‌های خارجی، هم باید شرایط حقوقی و هم ثبات اقتصادی و سیاسی در داخل کشور فراهم باشد. بحث دیگر، دیپلماسی اقتصادی ایران در برابر قدرت‌های جهانی است.

۱۳-۳- اصلاح درونی ترازنامه بانک‌ها

با اصلاح ترازنامه بانک‌های کشور، وضعیت نظام بانکی از لحاظ انطباق با استانداردهای جهانی بهبود یافته و ریسک‌های ناشی از وقوع بحران‌های مالی کاهش می‌یابد. بدیهی است که این اصلاح درونی نظام بانکی باعث تحمیل هزینه‌های سنگین به منابع محدود دولت نشده و مانع از تزریق درآمدهای نفتی دولت به ترازنامه بانک‌ها خواهد شد. از سوی دیگر، با کاهش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی، توانایی بانک مرکزی در کنترل پایه پولی و تورم افزایش خواهد یافت. همچنین با خارج شدن بخشی از سپرده‌های گران قیمت و پرهزینه از ترازنامه بانک‌ها، انعطاف‌پذیری آنها در زمینه تعدیل نرخ‌های بهره متناسب با شرایط اقتصادی کشور بیشتر خواهد

شد. بهبود قابل توجه کیفیت مدیریت بانک‌ها، از دیگر اثرات مثبت اجرای چنین فرآیندی است.

۱۴-۳- ثبات مالی

اتخاذ تدابیر پیشگیرانه برای مقابله با ریسک‌های سیستمی در بخش مالی و ایجاد استحکام در مؤسسات مالی برای کاهش هزینه بحران‌های مالی، عناصر اصلی بسته سیاستی ثبات مالی را تشکیل می‌دهند. بی‌ثباتی مالی موجب نااطمینانی فعالان اقتصادی از تحولات آینده می‌شود که بر سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی تأثیر منفی خواهد گذاشت. از این‌رو، ثبات مالی از طریق کاهش قابل توجه نااطمینانی و پیشبرد برنامه‌ریزی درازمدت، کمک بسیاری به تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌کند (۱۸).

سلامت و ثبات هر نظام اقتصادی تا اندازه زیادی تابع میزان ثبات و پایداری نظام بانکی است. علت اصلی بحران‌های بانکی نتیجه نبود انضباط بسنده بازار در نظام بانکی است. همین امر به عرضه بیش از اندازه اعتبار، نسبت به اهرمی فزاینده، سوداگری و افزایش ناپایدار در بهای دارایی‌ها انجامیده است. اعطای وام‌های بی‌رویه فقط هنگامی کنترل‌پذیر خواهد بود که بانک‌ها از زیان دیدن، خدشه‌دار شدن شهرت و ورشکستگی واهمه داشته باشند. این امر در نظامی اتفاق نمی‌افتد که در آن مشارکت در سود و زیان وجود ندارد و بازپرداخت دیون با بهره معمولاً تضمین شده باشد.

۱۵-۳- دیپلماسی اقتصادی فعال

از سیاست‌های کارآمد و راهبردی برای کسب امتیاز در صحنه رقابت اقتصاد جهانی و برای پیشرفت اقتصادی، از تلاقی دو حوزه اقتصاد و سیاست خارجی با عنوان دیپلماسی اقتصادی فعال حاصل می‌شود. تولید دانش اقتصادی مبتنی بر

شرایط تحریم برای اداره کشورهای تحریم شده بسیار ضروری است. از طرفی، با توجه به تأکید بند ۱۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مبنی بر افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه همسایگان، استفاده از دیپلماسی اقتصادی بیش از پیش احساس می‌شود (۱۲).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این مقاله، چالش‌های نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی و مشکلات پیش روی آن در تعامل با بانک‌های بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفت. از جمله چالش‌های نظام مالی در تحقق اقتصاد مقاومتی، می‌توان به عدم درک مفهوم اقتصاد مقاومتی و بانکداری مقاوم، ناهماهنگی بین سیاست‌ها، چالش عدم همگرایی و اجماع نظر، وابستگی نظام تأمین مالی به بانک‌ها، وجود فساد مالی در نظام بانکی، رابطه نامناسب دولت و نظام بانکی، تورم زیاد، ریسک بالا، وجود دارایی‌های سمی در نظام بانکی و مؤسسات مالی غیرمجاز اشاره کرد. برای رفع این نواقص، تشکیل شورای عالی سیاستگذاری مالی ضروری به نظر می‌رسد که مسئولیت هماهنگی، تدوین مقررات جامع و نظارت در بازارهای مختلف مالی و از طرفی هم راستا با ستاد راهبردی و مدیریت اقتصاد کلان باشد.

در چارچوب اقتصاد مقاومتی مقام پولی باید به‌گونه‌ای عمل کند که اقتصاد کشور در مسیری با ثبات و پایدار حرکت کند. بنابراین، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران لازم است پایش ثبات مالی را در اولویت‌های خود قرار دهد.

همچنین، مشکلات نظام بانکی در تعامل با بانک‌های بین‌المللی را می‌توان به رعایت نکردن استانداردهای بین‌المللی، قوانین و مقررات، عدم تطبیق ابزارهای پولی و بانکی کشور با ابزارهای پولی و بانکی جهان، رقبا غیربانکی، تحریم‌ها، الگوهای حسابداری و عوامل نرم‌افزاری نسبت داد. تعامل با اقتصاد جهانی و به‌ویژه

بانکداری بین‌الملل نیازمند ایجاد بسترهای لازم است که از لحاظ حقوقی و اقتصادی بتواند شرایط را برای این تعامل فراهم آورد. بنابراین، لزوم اصلاح قوانین پولی و بانکی و قوانین مرتبط در رابطه با تعاملات جهانی احساس می‌شود. از جمله راهکارهای قابل توجه برای تحقق اقتصاد مقاومتی در تعامل با بانک‌های بین‌المللی نیز می‌توان به مهندسی نظام مالی، تجدید ساختار مالی، شاخص‌سازی، حرکت براساس برنامه، نظارت، رشد بهره‌وری، ایجاد نهادهای مالی جدید، حاکمیت شرکتی، حمایت از تولید داخلی، مؤسسات رتبه‌بندی، مراکز مالی فرامرزی، فعالیت بانک‌های خارجی، اصلاح درونی ترازنامه، ثبات مالی و دیپلماسی فعال اقتصادی اشاره کرد.

کتابنامه

الف. فارسی

- ۱- ابراهیمی آیت‌اله و سیف‌اله مراد: *مفهوم‌شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران*، فصلنامه روند، سال بیست و دوم، شماره ۷۱، ص ۱۹-۵۴، ۱۳۹۴.
- ۲- باباجانی جعفر و جواد شکرخواه: *الگو مناسب حسابداری برای بانکداری اسلامی در ایران با تأکید بر عقود مشارکتی*، فصلنامه بورس اوراق بهادار شماره ۱۷ بهار ۱۳۹۱ سال پنجم، ص ۱۹۲-۱۶۳، ۱۳۹۱.
- ۳- حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین: *اقتصاد مقاومتی راهکاری برای توسعه، مشکوه*، بهار، شماره ۱۱۸ دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای ۱۳۹۱، اقتصاد مقاومتی و حمایت از سرمایه ایران، ۱۳۹۲.
- ۴- جهانگرد اسفندیار: *موانع و الزامات اصلاح نظام بانکی در راستای ایجاد ثبات و پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی*، مرکز پژوهش‌ها مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل: ۱۴۷۳۹، ۱۳۹۴.
- ۵- تراب جهرمی، محمدصادق و همکاران: *بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای*، مطالعات انقلاب اسلامی، ش ۳۲، ص ۳۱-۴۶، ۱۳۹۲.
- ۶- تقوی مهدی، اعظم احمدیان، مهران کیانوند: *تحلیلی بر تأثیر حاکمیت شرکتی بر ثبات سیستم بانکی کشورهای در حال توسعه (با تأکید بر شاخص مالکیت بانک‌ها)*، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار سال ششم، شماره نوزدهم، ۱۳۹۱.

- ۸- خوشنود، زهرا: *نهادهای مالی مفقود در طرح تحول نظام بانکی در مقایسه با تجربه دیگر کشورها*، تازهای اقتصاد، سال نهم، شماره ۱۳۲، ۱۳۹۰.
- ۹- رهبر فرهاد، سیف‌الدین امیرعلی و رهبر امی حسین: *رهیافتی بر هستی‌شناسی اقتصاد مقاومتی؛ تلاشی در جهت نگاه اسلامی به‌گذار سیستم‌های اقتصادی- اجتماعی فصلنامه علمی پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی*، سال ۱۹، شماره ۷۸، صص ۱۶۱، ۱۳۹۳.
- ۱۰- دانش جعفری، داود و کریمی سانه: *نفت، برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی*، فصلنامه سیاست راهبردی وکلان، سال دوم، شماره هشتم، صص ۱-۳۵، ۱۳۹۴.
- ۱۱- سیف، اله مراد: *الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه آفاق امنیت، سال ۵ شماره ۱۶، پاییز، صص ۵۴-۸۷، ۱۳۹۱.
- ۱۲- سمیعی نسب مصطفی: *دیپلماسی اقتصادی، راهبرد مقابله با تحریم‌های اقتصادی در منظومه اقتصاد مقاومتی*، فصلنامه آفاق امنیت، سال هفتم، شماره بیست و پنجم- ۱۱۵-۱۴۷، ۱۳۹۳.
- ۱۳- شعبانی احمد و سیدرضا نخلی: *مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری*، فصلنامه آفاق امنیت، سال هفتم، شماره بیست و پنجم - صص ۵۵-۸۸، ۱۳۹۲.
- ۱۴- صمدی علی حسین پروین مجتبی: *بررسی عوامل مؤثر بر توسعه مالی در نظام بانکی با تأکید بر اندازه دولت*، نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی، تهران، سالن اجلاس سران.

۱۵- صمدی علی حسین پروین مجتبی: بررسی تأثیر اجرای قانون بانکداری بدون ربا و خصوصی سازی نظام بانکی بر متغیرهای کلان اقتصادی، بیست و پنجمین همایش بانکداری اسلامی، تهران، مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران، ۱۳۹۲.

۱۶- فردوسی فروهر: پیشگفتاری بر ضرورت استقرار حاکمیت شرکتی در نظام بانکی با تأکید بر آسیب شناسی نظام بانکداری بدون ربا، مجله اقتصادی شماره های ۱۱ و ۱۲ بهمن و اسفند ۱۳۹۳، صفحات ۵۸-۳۹، ۱۳۹۳.

۱۷- فروغی زاده یاسین و خاندوزی سیداحسان: ارزیابی شاخص های جهانی برای سنجش درجه مقاومت اقتصادی، گزارش مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۱۳۹، ۱۳۹۳.

۱۸- نادعلی محمد: ثبات مالی و ضرورت پایش آن در فضای اقتصاد مقاومتی حاکم بر اقتصاد ایران، فصلنامه روند، سال بیست و دوم، شماره ۷۱، پاییز ۱۹۳۱، صفحات ۱۶۸-۱۴۵، ۱۳۹۴.

۱۹- نیلی فرهاد، خشنود زهرا و شاهچرا مهشید: ارزیابی فضای کسب و کار بانکی با تأکید بر محیط قانونی و مقرراتی در ایران، فصلنامه سیاست های مالی و اقتصادی سال سوم، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹۴، صفحات ۶۶-۳۳، ۱۳۹۴.

۲۰- متوسلی محمود، و رضا آقابابایی: تأسیس مراکز تأمین مالی فرامرزی: راهکارهایی برای ورود به بانکداری بین المللی، فصلنامه برنامه و بودجه، شماره ۱۰۶، ص ۶۴-۲۷، ۱۳۸۹.

۲۱- میرمعزی، سیدحسن: اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری، اقتصاد اسلامی، پاییز، شماره ۴۷، ۱۳۹۱.

- ۲۲- میرجلیلی، سیدحسین: *جهانی شدن بانکداری و ضرورت‌های ناشی از آن در ایران*، مجله نامه مفید، شماره سی و یکم، ص ۴۹-۷۰، ۱۳۸۱.
- ۲۳- میرزاده، سیدجواد: ویژگی‌های نظام مطلوب مدیریت نقدینگی در جامعه اسلامی، مجله معرفت، سال ۲۴، شماره ۲۱۳، ص ۲۸-۱۳، ۱۳۹۴.
- ۲۴- موسویان سیدعباس، عبدالهی محسن: *تبیین آسیب‌های اجرای عقود بانکی در کشور؛ رهیافتی برای تحقق اقتصاد مقاومتی*، نشریه علمی پژوهشی بهبود مدیریت سال هفتم، شماره ۹، پیاپی ۲۰، تابستان ۹۲ ص ۱۱۵-۱۴۲.
- ۲۵- هزاوئی، سیدمرتضی و علی زیرکی حیدری: *اقتصاد مقاومتی؛ نماد مدیریت جهادی در اقتصاد سیاسی ایران*، مطالعات انقلاب اسلامی، تابستان، سال ۱۱، شماره ۳، ص ۳۵-۶۵، ۱۳۹۳.

ب. انگلیسی

- 26- Claessans, S, A. Deminguc-Kunt and Huizinga: *How Does Foreign Entry affects 59 Domestic Banking Markets*, Journal of Banking and Finance, no. 25, pp. 891-911, 2001.
- 27- Čihák, M Hesse, H: *Islamic Banks and Financial Stability: An Empirical Analysis IMF Working Paper*, 16, 2008.
- 28- Goldberg, L.G. and A. Saunders: *The Cause of US bank Expansion Overseas: the case of Great Britain*, Journal of Money, Credit and Banking, vol. 12, pp. 630-643, 2009.
- 29- Hameed, S: *The Need For Islamic Accounting: Perception of Its39 Objectives and Characteristics by Malaysian Accountant and Academics*, PH.D, Thessis, University of Dundee, 2000.

- 30- Focarelli, D, A. Pozzolo: *the Determinants of Cross-Border Shareholding: An Analysis with Bank-Level Data from OECD Countries*, Paper Presented at the Federal Reserve Bank of Shicago Bank, 2002.
- 31- Masood, O., & Fry, J: *Risk management and the implementation of the Basel accord in emerging countries: An application to Pakistan (Persona Archive Paper, id 34163)*. RePEc, Munich.I, 2011.
- 32- Murray J. D.: *Comment on International Banking: A survey*, Journal of Money, Credit and Banking, vol. 16, no. 4, pp. 690-695, 2005.
- 33- Niehans, J: *Financial Innovation, Multinational Banking and Monetary Policy*, Journal of Banking and Finance, no. 7, pp. 537-552, 2008.